

TROSKA BISKUPÓW PŁOCKICH O WYCHOWANIE I WYKSZTAŁCENIE W SEMINARIACH OD XVIII DO XIX WIEKU

W ciągu 300 lat istnienia Seminarium Duchownego w Płocku czterech biskupów przeprowadziło reformy dotyczące spraw dydaktycznych i wychowawczych tego zakładu, byli to Andrzej Stanisław Załuski, Michał Jerzy Poniatowski, Michał Nowodworski i Antoni Nowowiejski. Każdy z nich wyczuwając ducha czasu starał się, aby młodzież kształcąca się w naukach filozoficznych, teologicznych, biblijnych, liturgicznych, miała odpowiednią porcję wiedzy z innych dyscyplin przydatnych do skutecznego duszpasterzowania.

Pierwszym z nich był biskup płocki Andrzej Stanisław Kostka Załuski (1723-1736), przedstawiciel polskiego katolickiego oświecenia. To on w 1732 r. zdecydował, aby prowadzenie Seminarium Duchownego w Pułtuskach po jezuitach przejęli kapłani diecezjalni. Słusznie zauważył, że w wychowaniu i kształceniu prowadzonym przez jezuitów było zbyt wiele scholastyki i teorii a za mało spraw duszpasterskich, pastoralnych, jakie potrzebne były ówczesnym plebanom.

Ze względu na dość duży brak duchowieństwa i niewielkie fundusze na utrzymanie kleryków, nauka w seminariach trwała na ogół tylko dwa lata. Zależało to od zaawansowania naukowego kandydata lub uzyskania beneficjum, na które udzielało się święceń. Nic więc dziwnego, że poziom naukowy w ówczesnych seminariach nie był wysoki.

Do seminariów ówczesnych zgłaszała się młodzież zwykle po ukończeniu szkół jezuickich, pijarskich, bernardyńskich, po ukończonym kursie filozofii, a w seminarium te dyscypliny pogłębiano tylko i uzupełniano naukami ściśle kościelnymi.

Kasata zakonu jezuitów latem 1773 r. stworzyła wkrótce potrzebę rozbudowy nauk teologicznych, zaprowadzenia filozofii oraz pogłębienia znajomości łaciny, których to dyscyplin uczyli jezuita.

Konieczność przeprowadzenia reform naukowych i wychowawczych dostrzegał w swoich seminariach biskup Michał Jerzy Poniatowski (1773-1785), któremu sprawy wychowania i wykształcenia kleru, jak również zwiększenia jego stanu liczebnego, bardzo leżały na sercu. Dlatego też w rok po objęciu rządów diecezją, wydał 30 września 1774 r. nowy regulamin dla seminariów diecezji płockiej *Ordinatio et Regula pro Seminariis Diocesis Plocensis* oraz podał nowy rozkład nauk¹.

Do seminarium, według rozporządzeń wydanych przez Poniatowskiego, mógł być przyjęty tylko ten, kto ukończył studium filozofii, przedstawił listy świadczące o zdolnościach, wykształceniu i obyczajach².

Liczba alumnów nie była ściśle ustalona. Statuty orzekały, że może być tylu przyjętych, ilu będzie można bez trudu wyżywić. Przyjęci kandydaci zobowiązywali się na piśmie, że po ukończeniu seminarium będą pracować tylko w diecezji płockiej, na której koszt byli kształceni. Wielką wagę przywiązywano do wyrobienia w alumnach życia duchowego i ugruntowania w powołaniu kapłańskim. Na uwagę zasługiwał fakt, że w *Rozrządzeniach* sprawę powołania do kapłaństwa potraktowano wyraźnie pierwszoplanowo. Mówiąc o powołaniu, biskup stwierdził, że *Każdy kto za natchnieniem łaski Bożej wzywającej go do stanu kapłańskiego chce wstąpić do seminarium, ma kierować się czystą intencją służenia Bogu i Kościołowi*³.

Zachęcał również, by we wzajemnym współżyciu alumni usuwali wszelkie przejawy pogardy wpływające z różnego urodzenia stanowego. Takie postawienie sprawy było na owe czasy na pewno aktem postępowym. Często bowiem zdarzały się nieporozumienia na tle pochodzenia. Różne epitety, docinki, aluzje bywały nieraz wyrazem pamięci o nierówności społecznej.

Jako zachętę do zdobywania lepszych wyników naukowych przewidziano nagrody. Przydzielano je zwykle na zakończenie roku seminaryjnego. Praktyka ta prawdopodobnie była zaczerpnięta ze wzorów przepisanych przez Komisję Edukacji Narodowej.

---

¹ Rozrządzenia i pisma pasterskie za rządów I. O. Księcia Imci Michała Jerzego Poniatowskiego biskupa płockiego etc. do diecezji płockiej wydane. Dla wygody tejsze diecezji zebrane i do druku podane, tomik 1, w Warszawie, w drukarni I.K. Mci i Prześwietnej Komisji Edukacji Narodowej 1785.

² *Nemo in Seminarium admittatur, nisi philosophiae incubuerit, ac prius literas testimoniales de capacitate sua, doctrina et moribus produxit*, Rozrządzenia..., t. 1, s. 73.

³ Rozrządzenia..., t. 1, s. 72.

Jeśli chodzi o sprawy nauki, Poniatowski podał dla obu seminariów nowy rozkład nauk. Oddzielił teologię dogmatyczną od moralnej, wprowadził historię kościelną, prawo kanoniczne, egzegezę ksiąg Pisma św., a jednocześnie kazał uczyć przedmiotów świeckich, takich jak: arytmetyka, geometria czy geografia. Regulamin przewidywał 24 godziny wykładów tygodniowo. Wyróżnionym jednak przedsięwzięciem było przedłużenie nauki w seminarium do trzech lat. Tak więc seminaria diecezji płockiej były pierwszymi w Polsce, które przyjęły ten tryb nauczania. W związku z przedłużeniem okresu nauczania na przeciąg trzech lat zachodziła potrzeba dokonania nowego podziału materiału, jaki alumni mieli sobie przyswoić. Dlatego biskup dokonał w sposób szczegółowy podziału przedmiotów wykładanych w seminarium. Teologię moralną i dogmatyczną miał wykładać inny profesor, wyodrębnił też prawo kanoniczne i historię kościelną. W planie nauk seminaryjnych kładziono nacisk między innymi na sprawy związane z liturgią, administrowaniem sakramentów, śpiewy i ceremonie. Wszyscy alumni zobowiązani byli do obecności na wykładach⁴.

Reformy Poniatowskiego były aktualne prawie sto lat i według nich biegło życie seminaryjne. Dopiero biskup Michał Nowodworski (1889-1896) człowiek wielkiej nauki i gorliwy pasterz, któremu zależało aby mieć dobrze wykształconych i urobionych duszpastersko kapłanów, podjął trud wprowadzenia pewnych zmian odnośnie dydaktyki i wychowania. Biskup Nowodworski powołany do zespołu dla spraw reformy seminariów polskich orientował się, że podległa mu płocka uczelnia opierała się na wielu elementach, które nie odpowiadały w pełni wymogom współczesnego świata. Na kursie przygotowawczym i filozoficznym zrezygnowano z nauki historii powszechnej, literatury polskiej i kaligrafii. Natomiast na dwóch kursach wprowadzono wymowę świętą, na kursie przygotowawczym dodano wprowadzenie do historii kościelnej, a na kursie filozoficznym wprowadzono wstęp do wymowy kościelnej⁵.

Po paru latach rządów, Nowodworski stwierdził, że reguła seminaryjna w głównym zarysie pamiętająca czasy biskupa Poniatowskiego,

---

⁴ M. Grzybowski, *Reforma studiów seminaryjnych w diecezji płockiej biskupa Michała Jerzego Poniatowskiego (1773-1785)*, Studia Płockie, t. 1, s. 175-187.

⁵ W. Karpiński, *Michał Nowodworski biskup płocki 1831-1896*, Płock 2009, s. 151-152.

program zajęć oraz niektóre podręczniki z teologii i prawa, a wreszcie pięć lat nauki – to zagadnienia, które wymagały zmian. Realizacja tej reformy trwała prawie cztery lata. W roku nauki 1894-1895 wprowadzono nowe podręczniki do teologii moralnej, dogmatycznej i prawa kanonicznego.

Po 16 sierpnia 1895 r. nastąpiły kolejne zmiany w płockim Seminarium Duchownym. Wiązało się to z opracowaniem i ogłoszeniem drukiem nowej reguły dla tego zakładu. Jej autorem był biskup Michał Nowodworski. Reguła składała się z 6 części, których treść zawarta została w 50 paragrafach.

Ważną decyzją biskupa Nowodworskiego podjętą w odniesieniu do seminarium płockiego, było postanowienie o przedłużeniu czasu nauki z pięciu do sześciu lat, wydłużeniu o jeden rok uległ dotychczasowy kurs filozoficzny. Pomysł i plan Nowodworskiego wprowadzony został w życie dopiero w roku nauki 1896-1897 i stanowiły go jednoroczny kurs przygotowawczy, dwuletni kurs filozoficzny i trzyletni kurs teologiczny⁶.

Czwartym z kolei, który położył znaczne zasługi dla Seminarium Duchownego w Płocku był biskup Antoni Nowowiejski (1908-1941). Z zakładem tym był związany przez wiele lat, bowiem był jego profesorem, wreszcie rektorem i biskupem. To on w 1910 r. z racji jubileuszu 200-lecia płockiego Seminarium Duchownego wystarał się u Stolicy Apostolskiej o przywilej nadawania pilniejszym i zdolniejszym alumnom bakalaureatu z teologii. Czynem tym potwierdził swój zamiar podniesienia seminarium płockiego do rzędu szkół akademickich. W 1917 r. po wybudowaniu nowych gmachów biskup Nowowiejski wyodrębnił Seminarium Mniejsze od Większego, stwarzając z Mniejszego tzw. Liceum Diecezjalne o zakresie czterech klas gimnazjalnych.

W 1917 r. Nowowiejski przypisał dla obu seminarium nową wspólną regułę, a od 1918 r. przy wstąpieniu do Seminarium Wyższego wymagało państwowej matury gimnazjalnej. Diecezja płocka była więc pierwszą w byłym Królestwie Kongresowym, która wprowadziła taki wymóg.

W 1924 r. biskup Nowowiejski zdecydował, że po maturze studia seminaryjne trwały sześć lat, czyli dwa lata filozofii i cztery lata teologii⁷.

---

⁶ Tamże, s. 156-158.

⁷ W. Mąkowski, *Pięćdziesiąt lat 1881-1931 pracy kapłańskiej J. E. arcybiskupa dra Antoniego J. Nowowiejskiego*, Płock 1931, s. 21.

Rząd polski oceniając te wysiłki i starania rozporządzeniem Rady Ministrów z 23 czerwca 1925 r. przyznał seminarium plockiemu, pierwszemu w byłej Kongresówce, prawa uczelni wyższej.

Wszystko to sprawiło, że alumni Seminarium Duchownego w Płocku byli dobrze wykształceni i mieli właściwą formację duchową.

MICHAŁ MARIAN GRZYBOWSKI

**CONCERNS OF THE BISHOPS OF PŁOCK
FOR THE UPBRINGING AND EDUCATION
IN SEMINARIES FROM THE 18th TO 19th CENTURY**

Summary

Due to a considerable lack of clergy and scarce funds for the upkeep of seminarians, seminary education usually lasted only two years. It depended on the academic advancement of the candidate or on receiving a benefice followed by ordination. No wonder then, that the academic level in seminaries of that time was not high. The necessity to carry out academic and educational reforms was noticed in his seminaries by bishop Michał Jerzy Poniatowski (1773-1785), who dearly cared for the education and academic advancement of the clergy, as well as for the increase of its number. He separated dogmatic theology from moral theology, introduced church history, canon law, exegesis of the books of the Holy Scriptures and – at the same time – introduced secular subjects such as arithmetic, geometry or geography. Regulations stipulated twenty four hours of lectures per week. Further changes in the regulations were introduced by bishop Michał Nowodworski. General history, Polish literature and calligraphy were removed from preparatory and philosophical course. However, holy preaching was introduced on two courses, introduction to church history was added to preparatory course and introduction to holy preaching was introduced on philosophy course. The next bishop to have had considerable merit for the Theological Seminary in Płock was Antoni Nowowiejski (1908-1941). It was he who – on the occasion of the 200th anniversary of the Płock Theological Seminary jubilee - procured from the Holy See a privilege of granting theological baccalaureate to the more diligent and talented alumni. Owing to the undertaken reforms the alumni of the Theological Seminary were well educated and possessed proper spiritual formation.

Translated by Hanna Rybkowska

